

شناسایی و تبیین شاخص‌های موثر بر هویت محله‌ای در شهر جدید پردیس

علی اکبر فراشانی

وزارت راه و شهرسازی، شرکت عمران شهر جدید پردیس، مدیر فروش و واگذاری، تهران، ایران
aliakbarfarashiani@gmail.com

چکیده

هویت را می‌توان به معنایی که انسان‌ها از طریق احساسات ذهنی از وجود هر روزه خود و ارتباطات گسترده اجتماعی کسب می‌کنند، تعریف نمود. اگرچه امروزه فشار فن آوری‌های جدید و جهانی شدن، تاثیر مکان‌ها در شکل دهی به هویت محله‌ای جوامع را کم رنگ تر کرده است، با این وجود مکان‌ها نقش بارزی در ساخت ابعاد کالبدی و نمادین هویت انسان‌ها را بر عهده دارند. تحقیق حاضر تحت عنوان عوامل موثر بر هویت محله‌ای در شهر جدید پردیس بصورت ترکیبی از روش مطالعه کتابخانه‌ای و مطالعه پیمایشی در یک مقطع زمانی مشخص و به روش تحلیل همبستگی انجام شد. این تحقیق از دو بعد: حس مکان و هویت اجتماعی به هویت محله‌ای پرداخته، و از "میزان درآمد"، "تعداد سالهای سکونت"، "حس مشارکت" و "احساس امنیت" به عنوان متغیرهای مستقل و از هویت محله‌ای به عنوان متغیر وابسته استفاده شده است. در این پژوهش با استفاده از ابزار پرسشنامه بر روی نمونه‌ی ۳۸۰ نفری از ساکنین بالای ۱۵ سال از شهر پردیس انجام شد و نتایج بررسی نشان داد که: متغیر حس مشارکت با مقدار $R^2=0/458$ ، متغیر احساس امنیت با مقدار $R^2=0/684$ ، متغیر درآمد با مقدار $R^2=0/026$ ، متغیر سابقه سکونت با مقدار $R^2=0/004$ ، ۷۳/۶ درصد از هویت محله‌ای را تبیین نمود.

واژگان کلیدی: هویت محله‌ای، هویت اجتماعی، حس مکان

مقدمه

موضوع هویت در طول تاریخ همواره در زندگی بشر مطرح بوده و از زوایای مختلف و رویکردهای متفاوت به آن پرداخته شده است. فیلسوفان، انسان شناسان، جامعه شناسان و غیره هرکدام به شیوه های متفاوتی درصدد کشف جنبه ها و ابعاد آن برآمده اند. شهر مجموعه ای از عوامل زنده و پویاست که ژن هویت بخشی آن در طول زمان انتقال می یابد و عناصر و عوامل تشکیل دهنده محیط های آن اعم از ساختمان ها، گذرها، میادین و غیره مخلوق روح خلاق ساکنان آن است.

رشد شهرها در قرن حاضر و موضوع ایجاد شهرهای جدید در نیم قرن گذشته به عنوان یک ضرورت در جهت سرریز جمعیت شهری به منظور تمرکززدایی جمعیت واشتغال در جهان و از جمله در کشور ایران مطرح و اجرا شده است (آتش، ۱۳۸۲). با نگاهی به تجربه کشورمان در زمینه شهرهای جدید، آشکار می شود که رویکرد مورد توجه در غالب آن ها، رویکردی تک بعدی نگر بوده که در آن صرفاً به ساخت فضایی برای اقامت و استراحت، اشتغال و یا مکانی برای جذب سرریز جمعیت کلان شهرها توجه شده است. هرچند در حال حاضر بیش تر شهرهای جدید ایران دارای مشکلاتی از جمله خدمات بهداشتی و درمان، آموزشی، فضاهای تفریحی، سرانه فضای سبز، شبکه های گازرسانی، حمل و نقل و از این قبیل هستند، اما "بحران هویت مهم ترین معضل شهرهای جدید، نه تنها در ایران بلکه در تمام دنیا است" (ابراهیم زاده، ۱۳۸۳).

برای بازیابی هویت محله ای در شهرهای جدید امروز، نیاز به اجرای فرایندی است که تحقق آن در دراز مدت متصور است و مستلزم همکاری و تشریح مساعی گروه های مختلف علمی و حرفه ای در ابعاد مختلف شناخت انسان است. امکان هویت بخشی به محلات از مقوله های مهم در مباحث امروزی علوم اجتماعی است.

با توجه به اهمیت این موضوع، ضرورت انجام پژوهش کاربردی در این زمینه آشکار می شود. به طور کلی در این مقاله ما به دنبال هویت های سطح محله ای که جزئی ترین و خاص ترین نوع هویت می باشد و احساس تعلق و وفاداری فرد نسبت به آداب و رسوم، تاریخ، سرزمین و زبان محلی اشاره دارد و به قول فکوهی این سطح از هویت، احساس تعلقی قدیمی به محیط بلا فصل را منعکس می کند که گویای کهن ترین و رایج ترین تعلق ها در گذشته بوده است. از این رو پرداختن به موضوع هویت و عناصر تشکیل دهنده و لایه های مختلف آن در اینجا مساله تحقیق می باشد.

در این پژوهش نیز سعی شده است که یکی از نو شهرهای ایران به طور موردی و بر حسب اهمیت و ضرورت از نظر هویت محله ای مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد. بر این اساس در ابتدا مبانی نظری پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. مبانی نظری در خصوص هویت محله ای و عوامل موثر بر آن بوده است که تحلیل های انجام شده جهت استخراج مولفه های پژوهش صورت گرفته است. در بخش بعدی مقاله مدل مفهومی و سپس روش پژوهش و مولفه های تأثیرگذار مشخص شده اند. سپس تحلیل های مختلف آماری صورت گرفته است و در نهایت به نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات پرداخته شده است.

هویت محله ای و عوامل موثر بر آن

امروزه مساله غامض و پیچیده هویت یکی از مشغله و دغدغه های فکری بسیاری از متفکران دینی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی دولتمردان و هنرمندان شده است. هویت و یا به عبارتی چیستی و ماهیت امور پیش شرط هر نوع عمل اجتماعی و شرط لازم توسعه است. داشتن یک هویت مشخص و مستقل برای افراد یک جامعه نه تنها عنصر اصلی زندگی افراد تلقی می شود، بلکه به زندگی فردی و اجتماعی انسان معنی می دهد و آن را از پویایی خاصی برخوردار می نماید. آنچه که مبرهن و واضح است این واقعیت می باشد که هویت محصول ارتباط و تعامل واکنش متقابل با دیگری است. یعنی دیگری باید وجود داشته باشد تا من ساخته و درک شود. "خود" از طریق فهم و ارتباط با دیگری و در فرایند جامعه پذیری شکل می گیرد. مفهوم "خود" از دو عنصر ترکیب یافته است. یکی هویت فردی و دیگری هویت جمعی است. هویت فردی شامل آن جنبه هایی

از تعریف "خود" ماست که ما را اشخاص منحصر به فرد می داند و به عنوان یک وجود مستقل از دیگران مجزا می کند. در واقع هویت فردی ما از تجربیات منحصر به فرد (ما) از ارزش ها، گرایش ها و احساسات ما نشات می گیرد که اغلب در تجربیات شخصی ما ریشه دارد. اما برعکس هویت جمعی ما از عضویت های مشترک در گروه های اجتماعی ناشی می شود (چلبی، ۱۳۸۰) یعنی از گروه هایی مثل خانواده، دوستی، محله، ملت و غیره می باشد. خانواده اولین گروهی است که فرد با تولد در آن خود را متعلق و منتسب به آن می داند. اهمیت و ضرورت شکل گیری هویت در افراد، دست اندرکاران را وا می دارد که با دقت نظر و اعمال حساسیت های لازم، با اتخاذ روش های مناسب برای ایجاد آگاهی و حس تعلق و تقویت هویت، محله ای را فراهم آورند که موجب بروز رفتارهای مناسب فردی و اجتماعی در این زمینه شوند. هویت محله بخشی از تقسیم بندی کالبدی - فرهنگی شهر، باحوزه یا فضای جغرافیائی مشخص، جامعه وابستگی ها، علاقه ها، احساسات، تعلق اجتماعی، روابط همسایگی و الگوی مشترک زندگی است که در استیلائی سلسله مراتب فضای شهر قرار دارد و محلات معمولاً دارای همگونی که برویژگی های قومی، نوع مسکن، ارزش های اقتصادی و یا ارزش های فرهنگی - اجتماعی این واحدها می باشد. برای سنجش این مفهوم به علت اهمیت و تاکید موضوع بر این متغیر ابتدا چهار متغیر مستقل تاثیرگذار شناسایی و مورد بررسی قرار می گیرد که شامل: سابقه سکونت، حس مشارکت، درآمد و احساس امنیت پرداخته می باشد.

برای بررسی هویت محله ای (متغیر وابسته) نیز به عوامل تشکیل دهنده حس مکان و هویت اجتماعی پرداخته شده است. تعلق به مکان که بر پایه حس مکان به وجود می آید فراتر از آگاهی از استقرار در یک مکان است. این حس به پیوند فرد با مکان منجر شده و در آن انسان خود را جزئی از مکان می داند و بر اساس تجربه های خود از نشانه ها، معانی و عملکردها نقشی برای مکان در ذهن خود متصور می سازد و مکان برای او قابل احترام می شود. بر اساس مدل معنایی محیطی، حس تعلق در معماری برابند ۳ عامل فرد، دیگران و محیط می باشد. بر این اساس این بعد در این پژوهش نیز با شاخص های مانند رضایتمندی در سطح فردی (آسایش، آرامش و خودمانی بودن)، مشارکت در سطح دیگران (سمبل های فرهنگی و نمادهای اجتماعی) و مسئولیت پذیری در سطح محیط (حفظ و نگهداری مکان زندگی، ویژگی های کالبدی: فرم، اندازه، رنگ) و کمک به نظافت و بهداشت محیط) مورد ارزیابی قرار می گیرد. هویت اجتماعی نیز بعد دیگری از هویت محله ای می باشد که ناشی از عضویت فرد در گروه های اجتماعی بوده و فرد با استفاده از ضمیر «ما» خود را از دیگران یعنی اعضای گروه های دیگر که دارای تمایزاتی با وی و به معنایی دقیق تر گروه وی هستند، مشخص سازد. به عبارتی دیگر هویت اجتماعی شیوه هایی است که به واسطه آن ها افراد و جماعت ها در روابط اجتماعی خود از افراد و جماعت های دیگر متمایز می شوند. هویت اجتماعی درک ما از این مطلب است که چه کسی هستیم و دیگران کیستند و از آن طرف درک دیگران از خودشان و افراد دیگر (از جمله خود ما) چیست؟ این بعد در این پژوهش نیز با شاخص های مانند باورهای درهم تنیده شده (مشارکت)، جذب به درون گروه (تعامل با دیگران)، درک زمینه بین گروهی (احساس رقابت بین گروهی) و غیر شخصی سازی (احساس تعلق گروهی) مورد ارزیابی قرار می گیرد.

پیشینه پژوهش

محققان متعددی به بررسی عوامل موثر بر هویت محله ای در جوامع آماری مختلف پرداخته اند. بر این اساس در این بخش عقاید و نظریه های محققان مختلف در زمینه عوامل موثر بر هویت محله ای مورد بررسی قرار می گیرد:

معیدفر و مقدم (۱۳۸۹)، در مقاله تحت عنوان " نقش هویت محله ای در کاهش و کنترل گرایش به رفتارهای نا به هنجار اجتماعی در شهر با اتخاذ رویکرد فضایی - اجتماعی با تلفیق نظریه های کنترل اجتماعی و نظریه های جامعه شناسی شهری " با استفاده از روش پیمایشی بر روی ۳۷۲ نمونه از ۶ محله تهران (محله های زرگنده، شهرآرا، نارمک، شهرک راه آهن، امیریه و شهرک فردوس) به بررسی رابطه بین هویت محله ای و کنترل اجتماعی که در نهایت به کاهش نابهنجاری اجتماعی در شهر می انجامد،

پرداخته‌اند. یافته‌های تحقیق ضمن تأیید وجود تفاوت معنادار هویت محله‌ای در محله‌های مختلف تهران، نشان می‌دهد هویت محله‌ای زمینه مناسبی برای رشد و ارتقای وابستگی، تعهد و مشارکت افراد در محله است و می‌تواند از طریق تقویت سه عنصر وابستگی، تعهد و مشارکت، احساس کنترل و نظارت اجتماعی را در محله بالا ببرد و مانع از گرایش افراد به ارتکاب رفتارهای نابهنجار در سطح محله شود. با وجود این یافته‌های کلی نشان می‌دهد، خود هویت محله‌ای در شهر تهران با ضعف اساسی روبرو است و به همین دلیل بدون داشتن برنامه روشن در بلندمدت نمی‌تواند زمینه ساز ایجاد همبستگی و کنترل اجتماعی غیررسمی شود.

سلطانی و مزینی (۱۳۸۸)، در مقاله با عنوان " بررسی نقش محله‌های دروازه دار در ارتقای احساس امنیت ساکنین (مطالعه موردی: شهر شیراز) به دنبال پاسخ به سوال: کدام ویژگی کالبدی این جوامع در میزان احساس امنیت ساکنان نقش موثر و معناداری دارد؟ مطالعه میدانی در دو ناحیه متفاوت در شهر شیراز و مشتمل بر انتخاب تعداد هشت مجتمع مسکونی دروازه دار انجام دادند. از مجموع حدود ۱۴۰۰۰ خانوار ساکن در این مجتمع‌ها و منطقه پیرامونی آن‌ها تعداد ۴۰۰ مورد بصورت تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. نتایج نشان می‌دهد که جوامع دروازه دار در صورتی که با نظارت رسمی همراه باشند به میزان قابل توجهی در افزایش احساس امنیت ساکنان موثر هستند. احساس امنیت در بین ساکنان آن‌ها به طور مستقیم از سطح کنترل رسمی ورودی و خروجی‌ها و عوامل اجتماعی (مانند: همبستگی اجتماعی، روابط بین همسایه‌ها و حس تعلق به جامعه محلی) تأثیر می‌پذیرد. از بین ویژگی‌های کالبدی جوامع دروازه دار، وجود دروازه قابل کنترل بیش‌ترین تأثیر را بر میزان امنیت ساکنان دارد. همچنین شاخص همبستگی اجتماعی در بین ساکنان جوامع دروازه دار مورد مطالعه به میزان قابل توجهی بیش‌تر از سایرین بوده است. در حالی که در شاخص کیفیت زندگی از نظر ساکنان بین جوامع دروازه دار و منطقه اطراف آن‌ها تفاوت معناداری مشاهده نشده است.

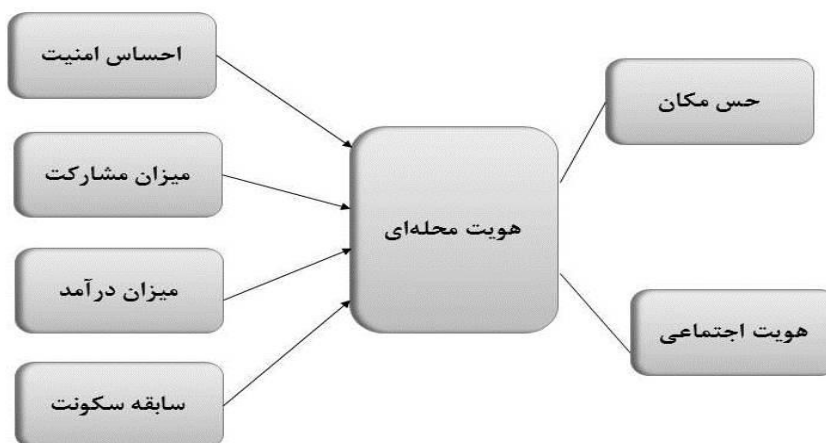
قاسمی و نگینی (۱۳۸۹)، در تحقیق با عنوان " بررسی تأثیر بافت محلات بر هویت اجتماعی، با تأکید بر هویت محله‌ای در شهر اصفهان" به بررسی و شناخت عوامل مداخله‌گر تأثیرگذار بر احساس هویت‌مندی در محلات امروز پرداخته‌اند. این که چه ویژگی‌ها و عواملی موجب تشخیص و تمایز و هویت بخشی به یک بافت محلاتی می‌گردد؟ ضرورت وجود هویت مکان چیست؟ و به کدام نیاز انسان پاسخگوست؟ و شاخص‌های هویت ساز در بافت محلات موفق کدامند؟ چهار سوال اساسی تحقیق حاضر را تشکیل می‌دهند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که میزان احساس هویت محله‌ای در هر دو محله عباس‌آباد و مرداویج در سطح متوسط و کم قرار دارد. نتایج حاصل از آزمون فرضیات پژوهش نیز نشان می‌دهد سطح بافت محلات بر هویت اجتماعی محله‌ای در هر یک از دو محله دارای تأثیر است. همچنین سطح متغیر نفوذپذیری و سطح متغیر درهم تنیدگی بر احساس هویت محله‌ای در هر دو محله دارای تأثیر است، اما تأثیر سطح متغیر خوانایی بر هویت محله در محله عباس‌آباد وجود ندارد، در صورتیکه مرداویج تأثیر متغیر خوانایی بر هویت محله‌ای با شدت ضعیف نشان داده شد.

توکلی‌نیا و استادی سبسی (۱۳۸۸)، در تحقیق تحت عنوان " تحلیل پایداری محله‌های کلان شهر تهران با تأکید بر عملکرد شورایی‌ها (مطالعه موردی محله‌های اوین، درکه و ولنجک)" بیان می‌کنند: پایداری محله‌های مسکونی به پایداری اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و مدیریتی بستگی دارد. فرآیند توسعه پایدار دربرگیرنده کیفیت اقتصادی، اجتماعی و سرمایه محیطی است که اعضای اجتماع‌های محلی را به تولید و بازسازی زندگی هدفمند برای تحقق اهداف پایداری هدایت می‌کند. مولفه‌هایی همچون اعتماد، صداقت، روحیه همکاری، تمایل حضور در عرصه‌های مدنی، وجدان کاری، انضباط و تلاش برای توسعه از منظر پایداری شهری می‌تواند در محله تبلور فضایی یابد. به عبارت دیگر، محله‌های شهری به مثابه کوچک‌ترین واحد سازمان فضایی شهر، در پایداری شهری نقشی اساسی ایفا می‌کنند. نتایج تحقیق نشان داد که محله درکه با وزن ۰/۲۵۲۸ در

رتبه سوم قرار می‌گیرد. مقایسه عوامل موثر در پایداری محله‌ها نشان می‌دهد که محله‌های درکه و اوین به ترتیب از نظر اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و ولنجک از نظر کالبدی، در سطح بالاتر پایداری قرار دارند. همچنین با توجه به تفاوت عملکردی شورایاری‌ها، محله اوین با شناخت بیشتر مردم و به دلیل ارتباط تنگاتنگ هم محله‌ها با یکدیگر، فعالیت بیشتری داشته و در جهت تحقق اهداف سند توسعه محله‌ای گام‌های موثرتری برداشته است. به طوری که ۸۰ درصد ساکنان اوین و ۷۵ درصد از ساکنان درکه عملکرد شورایاری‌های محله‌شان را کاملاً تأثیرگذار ارزیابی کرده‌اند.

قالیباف و همکاران (۱۳۹۰)، در تحقیقی با عنوان "ارزیابی کیفیت زندگی شهری" می‌نویسند: کیفیت زندگی یکی از عواملی است که امروزه در مطالعات برنامه ریزی شهری جایگاه ویژه‌ای دارد. کیفیت زندگی ضمن دارا بودن ابعاد عینی و وابستگی به شرایط عینی و ذهنی و در نهایت به تصورات و ادراک فرد از واقعیت‌های زندگی بستگی دارد. امروزه کیفیت زندگی هدف اصلی تمام برنامه‌ریزی‌ها است که توسط اندیشمندان و برنامه‌ریزان تهیه می‌شود. وجود مشکلاتی مانند ضعف منابع درآمدی، فقدان وسایل حمل و نقل عمومی و خصوصی، نبود فرصت‌ها و موقعیت‌های شغلی مناسب، مراکز درمانی، مسکن نامناسب، مشکلات و آسیب‌های ناشی از نابرابری‌های اجتماعی، تغذیه نامناسب و مسکن ناپایدار، محله‌های شهری ما را با چالش‌هایی مواجه ساخته است. هدف اصلی این تحقیق بررسی شاخص‌های مرتبط با کیفیت زندگی از دید شهروندان محله یافت‌آباد شهر تهران است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که وضعیت کیفیت زندگی در منطقه مورد مطالعه در زمینه‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی از دید جامعه نمونه مطلوب نبوده و تنها وضعیت حمل و نقل و ارتباطات از دید جامعه نمونه در حد متوسطی ارزیابی شده است.

با توجه به مطالعات نظری و تجربی صورت گرفته در زمینه مربوطه و بررسی آن‌ها و مراجعه به آرای خبرگان، چارچوب مدل مفهومی پژوهش مشخص گردید و در نهایت ۴ مولفه شامل: سابقه سکونت، حس مشارکت، درآمد و احساس امنیت به عنوان متغیر وابسته و مولفه هویت محله‌ای با ابعاد حس مکان و هویت اجتماعی به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده‌اند و براساس آن‌ها مدل مفهومی پژوهش (شکل ۱) طراحی شده است. پس از طراحی مدل مفهومی، در مورد کلیت و اجزای مدل طراحی شده و ارتباط علی بین متغیرها از متخصصان ذیربط و خبرگان دانشگاه و افراد حرفه‌ای و مجرب که دارای حداقل ۱۰ سال تجربه در زمینه مربوطه بوده‌اند در قالب بررسی میدانی، نظرسنجی شده و اصلاحات لازم بر مبنای این نظرات اعمال گردیده است. پس از اعمال نظرات خبرگان و به تایید رساندن مدل مفهومی، شاخص‌های مربوط به مولفه‌های مدل تعیین گردیده و پرسشنامه نظرسنجی از جامعه آماری پژوهش با توجه به اهداف، فرضیات و سوالات پژوهش تدوین گردیده است.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

روش تحقیق

در پژوهش حاضر نوع روش تحقیق، روش توصیفی پیمایشی می باشد و به دلیل کاربرد آن در حوزه نوآوری سازمانی جزء تحقیقات کاربردی است. برای جمع آوری اطلاعات از ابزار پرسشنامه استفاده میشود. طیف لیکرت روش اصلی مقیاس سازی ابعاد نوآوری و عملکرد سازمانی و مولفه های آن می باشد و سوالات حاوی درجات پاسخ پنج گزینه ای (۵ خیلی زیاد- ۴ زیاد 3 - متوسط 2 - کم و 1 - خیلی کم) است.

برای اندازه گیری قابلیت اعتماد پرسشنامه در این پژوهش از آزمون آلفای کرونباخ بهره گرفته شده است. از آنجا که متغیرها و شاخص های پژوهش ضریب آلفای کرونباخ بالای ۰,۷ داشتند از پایایی لازم برای سنجش برخوردار هستند.

برای بررسی روایی یا اعتبار پرسشنامه نیز از اعتبار محتوایی به روش سی.وی.آر.۱ براساس مدل لاوشه (۱۹۷۵) بهره برده می شود. بدین صورت که قبل از تنظیم نهایی و تکثیر پرسشنامه، به منظور سنجش اعتبار و روایی پرسشنامه؛ ابتدا پرسشنامه اولیه روی 15 نفر از خبرگان واقع در جامعه آماری آزمون شده است که میانگین کلی به دست آمده برای متغیرهای مستقل و وابسته به طور میانگین به ترتیب برابر با ۰,۷۷ و ۰,۷۲ که در سطح قابل قبولی می باشد چرا که براساس جدول لاوشه (۱۹۷۵) مقدار سی وی آر لازم برای ارزیابی 15 ارزیاب برابر با ۰,۴۹ می باشد.

جامعه آماری در این تحقیق، کلیه افراد بالای ۱۵ سال ساکن در شهر جدید پردیس می باشد که با استفاده از فرمول تعیین حجم نمونه کوکران، نمونه ای ۳۸۰ نفری از آنان انتخاب شدند. در این تحقیق، نظر به بزرگی جامعه آماری پژوهش (شهر جدید پردیس) و با در نظر گرفتن به ناهمگونی ساختار جامعه ی تحقیق و گوناگونی درون جامعه (قشرها، طبقه ها، گروه ها) و وجود درصدهای متناوب جمعیتی، از نمونه گیری خوشه ای متناسب با حجم استفاده شده است. روش کار به این صورت بوده است که ابتدا ۲ فاز شامل ۸ محله از نواحی شمال، جنوب، غرب، شرق، و مرکز شهر جدید پردیس انتخاب، آنگاه مطابق با طبقه بندی، این مناطق به جزء محله طبقه بندی شده و از هر جزء محله ۵ بلوک به صورت تصادفی انتخاب شدند. داده های جمع آوری شده با استفاده از آزمون تحلیل رگرسیونی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند.

یافته ها

توصیف داده ها

در این قسمت یافته های حاصل از اندازه گیری متغیرهای مختلف، حسب مورد با استفاده از روش های مناسب آمار توصیفی شاخص های گرایش مرکزی نظیر میانگین، میانه، انحراف معیار و شاخص های توزیع بیان می شوند.

جدول ۱: خلاصه شاخص های آماری مربوط به شرکت کنندگان در متغیرهای جمعیتی (N=۲۹۰)

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	دامنه	حداقل	حداکثر
درآمد	۹۵۸۲۲۲۷۵	۵۶۴۴۸۷۰/۹۴	۶۹,۰۰۰,۰۰۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۷۰,۰۰۰,۰۰۰
سن	۳۷/۴۱	۹/۲۰	۴۸	۱۲	۶۰
سال های تحصیل	۱۲/۴۰	۲/۹۵	۲۹	۳	۳۲
مدت سکونت	۷/۷۸	۴/۸۷	۱۹	۱	۲۰

¹ CVR

² Lawshe

جدول ۲: خلاصه شاخص های آماری مربوط به نمره های شرکت کنندگان در متغیرهای مورد مطالعه (N=۲۹۰)

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	کجی	کشیدگی
احساس امنیت	۲۳/۸۹	۴/۷۰	-۰/۲۷۱	۰/۱۳۲
میزان مشارکت	۸۰/۵۴	۹/۶۸	-۰/۲۸۰	۰/۵۳۱
حس مکان	۱۴۸/۳۷	۱۴/۲۵	-۰/۱۰۰	۰/۶۵۴
هویت محله‌ای	۴۱/۹۰	۶/۳۳	-۰/۱۶۰	-۰/۰۸۰
هویت اجتماعی	۲۹/۹۲	۴/۰۹	۰/۲۳۳	-۰/۲۹۰

براساس اطلاعات جدول بالا در خصوص توزیع نمره های شرکت کنندگان در متغیرهای میزان احساس امنیت، میزان مشارکت، حس مکان، هویت محله‌ای و هویت اجتماعی، شاخص های مختلف توصیفی اعم از میانگین، انحراف معیار، شاخص های کجی و کشیدگی نشان می‌دهد که توزیع نمره‌های گروه نمونه به توزیع نرمال میل دارد.

ضریب همبستگی پیرسون

برای آزمودن فرضیه های اصلی و اختصاصی تحقیق ابتدا با استفاده از روش ضریب همبستگی پیرسون همبستگی متغیرهای پیش بین و ملاک ارزیابی شد (جدول ۳).

جدول ۳: خلاصه نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرها (N=۲۹۰)

متغیرها	هویت محله‌ای	هویت اجتماعی	حس مکان
-	R	r	r
احساس امنیت	۰/۸۲۷**	۰/۲۵۶**	۰/۴۵۹**
میزان مشارکت	۰/۴۷۳**	۰/۳۲۹**	۰/۳۳۶**
درآمد	۰/۱۶۳**	۰/۰۸۸	۰/۰۹۰
مدت سکونت	-۰/۰۶۶	-۰/۰۴۶	-۰/۰۵۶

** معنادار در سطح ۰/۰۱

با توجه به ضرایب به دست آمده می‌توان نتیجه گرفت که بین احساس امنیت، میزان مشارکت یا هر سه متغیر هویت محله‌ای و هویت اجتماعی و حس مکان همبستگی مثبت و معنادار وجود دارد ($p < 0/01$). در حالی که تنها بین متغیر جمعیتی درآمد با هویت محله‌ای همبستگی مثبت و معنادار مشاهده نشد ($p < 0/01$).

تحلیل رگرسیون چندگانه

برای آزمودن فرضیه‌های تحقیق، با توجه به تعداد و نوع متغیرهای پیش‌بین یعنی رضایت‌مندی در سطح فردی، مسئولیت‌پذیری در سطح محیط، احساس امنیت، میزان مشارکت و متغیرهای جمعیتی (درآمد، سن، تحصیلات و سابقه سکونت) (کمی) و متغیرهای ملاک (هویت محله‌ای و هویت اجتماعی) (کمی) از روش تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده می‌شود. بر اساس مدل رگرسیون، به منظور شناسایی و تعیین سهم هر کدام از متغیرهای پیش‌بین (مستقل) در پیش‌بینی متغیر ملاک (وابسته)، همراه با کنترل سهم سایر متغیرها، ترکیب خطی متغیرهای پیش‌بین برای پیش‌بینی متغیر وابسته به کار می‌رود. شرح تفصیلی محاسبات آماری به صورت جداگانه در مورد هر یک از متغیرهای هویت محله‌ای و هویت اجتماعی در زیر ارائه شده است.

فرضیه اصلی ۱: براساس میزان رضایت مندی در سطح فردی، مسئولیت‌پذیری در سطح محیط، احساس امنیت، میزان مشارکت و متغیرهای جمعیتی (درآمد، سن، تحصیلات و سابقه سکونت) می‌توان هویت محله‌ای را پیش بینی کرد.

جدول ۴: خلاصه تحلیل رگرسیون برای پیش بینی هویت محله‌ای براساس میزان رضایت مندی در سطح فردی، مسئولیت‌پذیری در سطح محیط، احساس امنیت، میزان مشارکت و متغیرهای جمعیتی (درآمد، سن، تحصیلات و سابقه سکونت) ($N=290$)

Sig	t	متغیر وابسته: هویت محله‌ای ضرایب استاندارد شده	ضرایب استاندارد نشده	پیش بینی کننده ها
۰/۱۳۱	۱/۵۱۴	-	۳/۸۶۸	عدد ثابت
۰/۴۵۶	۰/۷۴۶	۰/۰۲۵	۰/۰۳۱	رضایت مندی در سطح فردی
۰/۰۳۹	۲/۰۷۶*	۰/۰۶۹	۰/۱۰۳	مسئولیت‌پذیری در سطح محیط
۰/۰۰۱	۲۱/۴۲۷**	۰/۷۵۰	۱/۰۰۹	احساس امنیت
۰/۰۰۱	۴/۰۹۵**	۰/۱۴۶	۰/۰۹۵	میزان مشارکت
۰/۲۷۶	۱/۰۹۲	۰/۰۳۴	۰/۰۰۰۳	درآمد
۰/۷۰۴	۰/۳۸۰	۰/۰۱۲	۰/۰۰۸	سن
۰/۰۱۷	۲/۳۹۳*	۰/۰۷۷	۰/۱۶۵	سال های تحصیل
۰/۰۰۱	-۳/۵۸۲**	-۰/۱۱۲	-۰/۱۴۶	مدت سکونت

$$R=0.856; R^2=0.736; F=98.139; \text{ تعدیل شده } R^2=0.729$$

** معنادار در سطح ۰/۰۱؛ * معنادار در سطح ۰/۰۵

همان طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود، مقدار R^2 به دست آمده (۰/۷۳۶) بدین معنی است که ۷۳/۶ درصد از واریانس متغیر هویت محله‌ای توسط ۸ متغیر میزان رضایت مندی در سطح فردی، مسئولیت‌پذیری در سطح محیط، احساس امنیت، میزان مشارکت و متغیرهای جمعیتی (درآمد، سن، تحصیلات و سابقه سکونت) تبیین می‌شود. به عبارت دیگر، ۷۳/۶ درصد از پراکندگی مشاهده شده در متغیر هویت محله‌ای توسط این متغیرها توجیه می‌شود. مقدار R مشاهده شده (۰/۸۵۶) نیز نشان دهنده آن است که مدل رگرسیون خطی حاضر به خوبی می‌تواند برای پیش بینی استفاده شود. علاوه بر این، نسبت F محاسبه شده (۹۸/۱۳۹) در سطح اطمینان حداقل ۹۹ درصد معنادار است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که بین متغیرهای مورد مطالعه و متغیر هویت محله‌ای همبستگی معنادار وجود دارد. در نتیجه، شواهد برای پذیرش فرضیه اصلی اول کافی است. با این حال، با مراجعه به آماره t و سطوح معناداری می‌توان قضاوت کرد که از بین این ۸ متغیر تنها متغیرهای مسئولیت‌پذیری در سطح محیط، احساس امنیت، میزان مشارکت، تحصیلات و سابقه سکونت با متغیر هویت محله‌ای همبستگی معنادار دارند.

علامت ضرایب بتای به دست آمده نشان داد که متغیرهای مسئولیت‌پذیری در سطح محیط، احساس امنیت، میزان مشارکت و تحصیلات با هویت محله‌ای همبستگی مثبت و معنادار دارند. حال آن که، همبستگی متغیر سابقه سکونت با متغیر هویت محله‌ای منفی و معنادار است. در نهایت، با توجه به این توضیحات و ضریب به دست آمده می‌توان معادله رگرسیون را بر اساس ضرایب رگرسیون استاندارد شده به صورت زیر تدوین کرد:

$$Y(\text{هویت محله‌ای}) = 3.868 + 0.103(\text{مسئولیت‌پذیری در سطح محیط}) + 0.165(\text{تحصیلات}) + 0.095(\text{میزان مشارکت}) + 0.095(\text{احساس امنیت}) - 0.146(\text{سابقه سکونت})$$

فرضیه اصلی ۲: براساس میزان رضایت مندی در سطح فردی، مسئولیت پذیری در سطح محیط، احساس امنیت، میزان مشارکت و متغیرهای جمعیتی (درآمد، سن، تحصیلات و سابقه سکونت) می توان هویت اجتماعی را پیش بینی کرد.

جدول ۵: خلاصه تحلیل رگرسیون برای پیش بینی هویت اجتماعی براساس میزان رضایت مندی در سطح فردی، مسئولیت پذیری در سطح محیط، احساس امنیت، میزان مشارکت و متغیرهای جمعیتی (درآمد، سن، تحصیلات و سابقه سکونت) (N=۲۹۰)

Sig	t	متغیر وابسته: هویت اجتماعی ضرایب استاندارد شده	ضرایب استاندارد نشده	پیش بینی کننده ها
۰/۰۰۱	۳/۹۸۱**	-	۱۱/۶۷۳	عدد ثابت
۰/۰۵۶	۱/۹۱۶	۰/۱۱۳	۰/۰۹۲	رضایت مندی در سطح فردی
۰/۰۰۶	۲/۷۷۳**	۰/۱۶۴	۰/۱۵۷	مسئولیت پذیری در سطح محیط
۰/۱۲۶	۱/۵۵۳	۰/۰۹۵	۰/۰۸۳	احساس امنیت
۰/۰۰۲	۳/۱۹۳**	۰/۲۰۲	۰/۰۸۵	میزان مشارکت
۰/۴۷۵	۰/۷۱۶	۰/۰۴۰	۰/۰۰۰۲	درآمد
۰/۹۲۵	۰/۰۹۴	-۰/۰۰۵	-۰/۰۰۲	سن
۰/۳۸۵	۰/۸۶۹	۰/۰۵۰	۰/۰۶۹	سال های تحصیل
۰/۵۶۳	-۰/۵۷۹	-۰/۰۳۲	-۰/۰۲۷	مدت سکونت

$$R^2 = ۰/۴۱۲; R^2 = ۰/۱۷۰; F = ۷/۱۷۵; R^2 = ۰/۱۴۶$$

** معنادار در سطح ۰/۰۱

همان طور که در جدول بالا مشاهده می شود، مقدار R^2 به دست آمده (۰/۱۷۰) بدین معنی است که ۱۷ درصد از واریانس متغیر هویت اجتماعی توسط ۸ متغیر میزان رضایت مندی در سطح فردی، مسئولیت پذیری در سطح محیط، احساس امنیت، میزان مشارکت و متغیرهای جمعیتی (درآمد، سن، تحصیلات و سابقه سکونت) تبیین می شود. به عبارت دیگر، ۱۷ درصد از پراکندگی مشاهده شده در متغیر هویت اجتماعی توسط این متغیرها توجیه می شود. مقدار R مشاهده شده (۰/۴۱۲) نیز نشان دهنده آن است که مدل رگرسیون خطی حاضر می تواند برای پیش بینی استفاده شود. علاوه بر این، نسبت F محاسبه شده (۷/۱۷۵) در سطح اطمینان حداقل ۹۹ درصد معنادار است. بنابراین، می توان نتیجه گرفت که بین متغیرهای مورد مطالعه و متغیر هویت اجتماعی همبستگی معنادار وجود دارد. در نتیجه، شواهد برای پذیرش فرضیه اصلی دوم کافی است. با این حال، با مراجعه به آماره t و سطوح معناداری می توان قضاوت کرد که از بین این ۸ متغیر تنها متغیرهای مسئولیت پذیری در سطح محیط و میزان مشارکت با متغیر هویت اجتماعی همبستگی معنادار دارند. هرچند، سطح معناداری مربوط به متغیر رضایت مندی در سطح فردی نیز در حد قابل ملاحظه ای است (Sig = ۰/۰۵۶).

علامت ضرایب بتای به دست آمده نشان داد که متغیرهای مسئولیت پذیری در سطح محیط و میزان مشارکت با هویت اجتماعی همبستگی مثبت و معنادار دارند. در نهایت، با توجه به این توضیحات و ضریب به دست آمده می توان معادله رگرسیون را بر اساس ضرایب رگرسیون استاندارد شده به صورت زیر تدوین کرد:

$$Y(\text{هویت اجتماعی}) = ۱۱/۶۷۳ + ۰/۱۵۷(\text{مسئولیت پذیری در سطح محیط}) + ۰/۰۸۵(\text{میزان مشارکت})$$

بنابراین با توجه به رگرسیون چند متغیره، کلیه فرضیه های تأیید می شود.

بحث و نتیجه گیری

تحقیق حاضر تحت عنوان عوامل موثر بر هویت محله‌ای در شهر جدید پردیس بصورت ترکیبی از روش مطالعه کتابخانه ای و مطالعه پیمایشی در یک مقطع زمانی مشخص و به روش تحلیل همبستگی انجام شد. این تحقیق از دو بعد حس مکان و هویت اجتماعی به هویت محله‌ای پرداخته است و از میزان درآمد، تعداد سالهای سکونت، سن و تعداد سالهای تحصیل به عنوان متغیرهای مستقل هویت محله‌ای استفاده شده است. هدف از انجام تحقیق رسیدن به عوامل موثر بر هویت محله‌ای در شهر جدید پردیس می‌باشد برای آزمودن فرضیه‌های اصلی و اختصاصی تحقیق ابتدا با استفاده از روش ضریب همبستگی پیرسون همبستگی متغیرهای پیش بین و ملاک ارزیابی شد و با توجه به ضرایب به دست آمده می‌توان نتیجه گرفت که بین احساس امنیت، میزان مشارکت یا هر سه متغیر هویت محله‌ای و هویت اجتماعی و حس مکان همبستگی مثبت و معنادار وجود دارد ($p < 0.01$). در حالی که تنها بین متغیر جمعیتی درآمد با هویت محله‌ای همبستگی مثبت و معنادار مشاهده نشد ($p < 0.01$). همچنین براساس تحلیل رگرسیونی نتایج ذیل حاصل شد:

- احساس امنیت بر هویت محله‌ای تاثیر دارد (تایید فرضیه اول).
- میزان مشارکت بر هویت محله‌ای تاثیر دارد (تایید فرضیه دوم).
- میزان درآمد بر هویت محله‌ای تاثیر دارد (تایید فرضیه سوم).
- مدت سکونت بر هویت محله‌ای تاثیر دارد (تایید فرضیه چهارم).

نتایج به دست آمده حاصل از بررسی عوامل موثر بر هویت محله‌ای در شهر جدید پردیس در این مقاله مشابه با نتایج پژوهشهای که در پیشینه پژوهش آمده همسو بوده و به لحاظ تجربی به تقویت آنان می‌پردازد؛ چراکه آنان نیز در پژوهش خود به رابطه بین میزان درآمد، مدت سکونت، میزان مشارکت و احساس امنیت بر هویت محله‌ای دست یافته بودند. همچنین یافته‌ها نشان دادند که هویت محله‌ای زمینه مناسبی برای رشد و ارتقای وابستگی، تعهد و مشارکت افراد در محله است و می‌تواند از طریق تقویت سه عنصر وابستگی، تعهد و مشارکت، احساس کنترل و نظارت اجتماعی را در محله بالا ببرد و مانع از گرایش افراد به ارتکاب رفتارهای نابهنجار در سطح در جامعه آماری مورد بررسی شود.

مهمترین محدودیت این پژوهش که محقق در تحقیق حاضر با آن مواجه بود عبارتند از:

- ۱- از آن جاییکه افراد نمونه از شهر پردیس انتخاب شده اند تعمیم نتایج فقط به این شهر محدود می‌شود.
  - ۲- متغیرهایی مانند طبقه اجتماعی و میزان عمل به باورهای دینی و نیز سنت‌های ملی کنترل نشده است.
- هم چنین با توجه به اینکه شهر جدید پردیس توسط شرکت عمران به نمایندگی از وزارت راه و شهرسازی اقدام به احداث و ساخت شهر جدید نمود، به عنوان متولی شهر شناخته می‌شود از سوی دیگر شهرداری نیز از سال ۱۳۸۲ در شهر مستقر و بخشی از خدماتی را که توسط شرکت عمران در شهر ارائه می‌گردد مطابق با حدود و اختیارات شهرداری‌ها بر عهده گرفت. پیشنهادهای ذیل برای شهرداری در جهت نیل به هویت محله‌ای و ارائه خدمات مناسب‌تر همچنین پیشنهادهایی برای شرکت عمران در جهت طراحی در سایت‌های جدید ارائه می‌گردد:

پیشنهاد به شهرداری:

- وجود محل‌های نشستن به صورت جمعی یا فردی در سطح محله.
- کنترل سرعت‌های غیر انسانی در سطح محله.
- در اولویت قرار دادن پیاده و دوچرخه نسبت به خودرو برای تردد در محله.
- کم کردن جذابیت و دعوت‌کنندگی محله برای افراد غیر ساکن در آن.
- حفظ و تقویت پاتوق‌ها و محل‌های گردهمایی و فعالیت‌های جمعی در محله.

پیشنهاد به شرکت عمران:

- راهور بودن معابر محله برای پیاده جهت دسترسی به نقاط مختلف.
- ایجاد گشادگی در طول معابر و فراهم آوردن کانون‌ها گردهمایی ساکنان.
- فاصله مناسب میان انواع عرصه‌ها.
- در اولویت قراردادن پیاده و دوچرخه نسبت به خودرو برای تردد در محله.
- تامین روشنایی لازم یا استفاده از نورپردازی در نقاط مورد نیاز در سطح محله.

همچنین برای تحقیقات آتی پیشنهاد می‌گردد:

۱. این پژوهش در شهرهای جدید دیگر نیز انجام شود.
۲. در پژوهش‌های بعدی متغیرهایی مانند میزان عمل به باورهای دینی و عمل به سنت‌های ملی کنترل شود.
۳. این پژوهش با متغیرهای: الف) هویت فردی ب) فضاها (عمومی) ج) خطر و د) سرمایه اجتماعی در مقیاس محله نیز انجام شود.

منابع:

- ابراهیم‌زاده، عیسی. (۱۳۸۳). تحلیل بر شهرنشینی و جایگاه‌های شهرهای جدید در ایران. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۷۵۰.
- آتش، فرهاد. (۱۳۸۲). شهرهای جدید و آینده شهرنشینی در ایران. شهرداری‌ها، شماره ۵۷۰.
- توکلی‌نیا، جمیله و منصور، استادی سیسی. (۱۳۸۸). تحلیل پایداری محله‌ها کلان‌شهرهای تهران با تاکید بر عملکرد شورایاری‌ها. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۰.
- چلبی، مسعود. (۱۳۷۵). جامعه‌شناسی نظم: تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی، تهران، نشر نی.
- زیباکلام، صادق. (۱۳۷۸). پیرامون همبستگی ملی و وفاق اجتماعی. فصلنامه مطالعات ملی، سال نخست، شماره یکم.
- سلطانی، علی و مزینی، سمانه. (۱۳۸۸). بررسی نقش محله‌های دروازه‌دار در ارتقای احساس امنیت ساکنان؛ (مطالعه موردی: شهر شیراز). فصلنامه علمی-پژوهشی انتظام اجتماعی، سال اول، شماره دوم.
- قاسمی، وحید و نگینی، سمیه. (۱۳۸۹). بررسی تاثیر بافت محلات در هویت اجتماعی، با تاکید بر هویت محله‌ای در شهر اصفهان. فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال دوم، شماره هفتم.
- قالیباف، محمدباقر و همکاران. (۱۳۹۰). ارزیابی کیفیت زندگی شهری، (مطالعه موردی: محله یافت‌آباد). فصلنامه علمی-پژوهشی انجمن جغرافیای ایران، سال نهم، شماره ۳۱.
- معیدفر، سعید و مقدم، غلامرضا. (۱۳۸۹). نقش هویت محله‌ای در کاهش و کنترل گرایش به رفتارهای نابه‌هنجار اجتماعی در شهر (مطالعه محله‌های شهر تهران). فصلنامه مسائل اجتماعی ایران، سال اول، شماره ۲.
- مقیم، سید محمد. (۱۳۸۰). سازمان و مدیریت رویکردی پژوهشی. تهران، نشر ترمه.
- Barker, Valeria E., Abrams, Jessica R., Tiyaamornwong, Vanessa, Seibold, David R, Duggan, Ashley, Park, Hee Sun, Sebastian, Minu (2000) New contexts for relational communication in group research Vol.31, No. 4, pp.470-503.
- Brown, Rupert & Capozz, Dora (2000) Introduction: social identity theory in revisiting and perspective, In Dora Capozza & Rupert Brown (eds.) social identity processes: Trends in theory and research. London, Sage, pp. vii-xv.